

УДК 342.84(477)

Афанасьєва М. В., НУ «ОЮА»

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ: ЗАКОНОДАВЧІ КРИТЕРІЇ ТА ВИБОРЧА ПРАКТИКА

Стаття присвячена аналізу критеріїв законодавчого проектування територіальної організації виборів та практики їхньої застосування під час парламентських виборів в Україні.

Розподіл державної території на виборчі округи є істотною характеристикою виборчої системи, оскільки по-перше, являється способом забезпечення рівності виборчих прав громадян, а по-друге, має потенції визначати переможців та тих хто програв. Тому процес поділу території держави на виборчі територіальні одиниці характеризується як політичний.

Знання про особливості територіального розподілу виборців за демографічною, національною, історичною, мовною, релігійною ознакою, а також в залежності від їхньої виборчої активності та політичних переваг дають можливість утворювати виборчі округи з заданими політико-правовими цілями. Завдяки максимізації у виборчому окрузі впливу виборців прихильників однієї політичної сили та зведення до мінімуму голосів виборців опонентів можна штучно забезпечити переваги певній політичній силі чи кандидату. Історично така маніпуляційна практика, що підриває демократичні устої та порушує принцип рівності виборчого права, отримала назву – «джеррімендерінг», на ім'я губернатора штату Массачусетс Елбріджа Джеррі, який вперше вдало застосував її на виборах у 1812 р. Минуло два століття, а держави та міжнародні інституції продовжують шукати шляхи якщо не подолання, то принаймні мінімізації проявів маніпуляційної територіальної організації виборів.

Предметом досліджень українських юристів та практиків ставали різні аспекти територіальної організації виборів, зокрема, слід відмітити праці: Н. В. Багашевої, Ю. Г. Донченка, Ю. Б. Ключковського, Д. С. Ковриженка, Л. В. Колісецької, Ю. Ю. Лихача, С. П. Подгорного, Ю. А. Тищенко та інших. Однак проблематика визначення та застосування критеріїв законодавчого

проектування територіальної організації виборів у юридичній літературі висвітлена фрагментарно.

Серед чинників що здійснюють вплив на межі виборчих округів виокремимо: кількість населення (виборців) у виборчому окрузі; адміністративно-територіальний устрій держави, географічні особливості утворення округів; наявність місць компактного проживання національних меншин; спосіб визначення меж виборчих округів та кількості мандатів; порядок формування суб'єкта уповноваженого здійснювати територіальну організацію виборів, публічність і відкритість його роботи та часові вимоги до перегляду меж виборчих округів.

Пов'язаність з реалізацією політичних прав громадян та організацією виборчого процесу обумовлює необхідність нормативно-правової регламентації зазначених чинників, з урахуванням чого виокремлено наступні критерії законодавчого проектування територіальної організації виборів: кількісний, географічний, адміністративно-територіальний, суб'єктний, часовий (динамічний), методологічний та міноритарний. Кожен з вказаних критеріїв містить певні вимоги, закріплення яких у виборчому законодавстві мінімізує прояви маніпуляції з межами виборчих округів та забезпечує реалізацію принципу рівного виборчого права. Аналіз Законів України «Про вибори народних депутатів України» (в редакції від 18 листопада 1993 р. № 3623-ХІІ [1], від 24 вересня 1997 р. № 541/97-ВР [2], від 18 жовтня 2001 р. № 2766-ІІІ [3], від 17 листопада 2011 р. № 4061-VI [4]) та практики організації вітчизняного виборчого процесу надасть можливість зробити висновок на предмет ефективності вказаних критеріїв та передбачених ними вимог у справі забезпечення справедливих та рівних виборів.

Кількісний критерій, спрямований на гарантування однакового політичного впливу голосів виборців на результат виборів, його головна вимога – певна кількість виборців має обирати однакову кількість представників.

Всі редакції законів про парламентські вибори встановлювали вимогу про приблизно рівну кількість виборців у кожному одномандатному окрузі, а також прописували допустиму норму відхилення кількості виборців від середньої. При цьому слід зазначити, що під час виборів у 1998 та 2002 рр. застосувалася норма у 10 % відхилення кількості виборців у виборчому окрузі від середньої по Україні, а у 1994 р. та 2012 – на рівні 12 %. Але звернемо увагу, що

десятивідсоткове відхилення застосовувалося з застереженням «як правило», тобто законодавець надавав можливість за виключними підставами утворювати виборчі округи і з більшим відхиленням, але ознаки виключності виборче законодавство не передбачало, що відкривало можливість суб'єктивно обумовленим утворенням.

Так, згідно даних офіційного-сайту Центральної виборчої комісії [5], під час чергових виборів до Верховної Ради України 1998 р. при утворенні одномандатних виборчих округів допустиме відхилення у десять відсотків було порушено у дев'ятнадцяти одномандатних виборчих округах, а під час парламентських виборів 2002 р. – тридцять разів. При цьому слід зазначити, що у 2002 р. порушення допустимого відхилення мало місце як в бік збільшення – шістнадцять виборчих округів, так і в бік зменшення – чотирнадцять виборчих округів. Різниця між найбільшим (виборчий округ № 202 (м. Чернівці, Чернівецька область) – 204100 виборців) та найменшим (виборчий округ № 194 (м. Старокостянтинів, Хмельницька область) – 146500 виборців) за чисельністю виборців одномандатними округами склала 57600 виборців, тобто 33,88 %, при допустимих 20 %. Такі випадки навряд чи можна вважати поодинокими та виключними, вони порушували принцип рівності виборчого права громадян України, хоча формально не суперечили діючому на той час законодавству. Застереження «як правило» було виключено лише у Законі України «Про вибори народних депутатів України» в редакції від 17 листопада 2011 р.

Встановлене діючим законом про парламентські вибори 12 % відхилення від орієнтовної середньої кількості виборців в одномандатному окрузі означає що між мінімальною та максимальною кількістю виборців в одномандатному окрузі різниця може складати 24 %. Стосовно виборів народних депутатів України 2012 року відхилення мінімального за чисельністю виборчого округу (округ № 191 в Хмельницькій області – 142600 виборців) від максимального (округ № 135в Одеській області – 180297) склало 37697 виборців, тобто 23,39 %, і це не поодинокий випадок. Якщо прийняти до уваги що виборчий закон не встановлює адміністративно-територіального критерію по формуванню одномандатних виборчих округів в межах районів, міст, селищ та сіл, а наявність Державного реєстру виборців надає можливість чітко визначити кількість виборців в межах округів, що утворюються, таких значних відхилень взагалі можна уникнути.

Географічний критерій територіальної організації виборів, передбачає законодавче закріплення вимог про неперервності та суміжності територій виборчого округу. Нажаль ця вимога легко нівелюється шляхом використання вузьких смужок території з невеликою кількістю виборців, якими поєднуються бажані місцевості. У зв'язку з цим доцільними уявляється закріплення додаткових вимог: компактності, тобто оптимальності просторової організації виборчих округів та приблизної рівновіддаленості центрів округів від їхніх меж.

Якщо на виборах 1994, 1998, 2002 рр. застосовувалася норма, згідно якої заборонялось утворення виборчих округів із територій що не межують між собою, то виборчий закон в редакції 2011 р. такої норми не містить, внаслідок чого у сьомі виборчих округах утворених Центральною виборчою комісією у 2012 році присутні анклавні території, які належать до одного округу, але оточені громадами, що перебувають у складі іншого. Мова йде про такі виборчі округи: № 26 (м. Дніпропетровськ, Бабушкінський район), № 34 (смт. Царичанка, Дніпропетровська область), № 36 (м. Павлоград, Дніпропетровська область), № 61 (смт. Старобешеве, Донецька область), № 110 (м. Алчевськ, Луганська область), № 112 (м. Рубіжне, Луганська область), № 129 (Центральний район, м. Миколаїв). Так, наприклад, до виборчого округу № 110 включено м. Алчевськ, м. Антрацит та частину Попаснянського району, які є анклавами та знаходяться один від одного на значній відстані, не маючи спільних меж. В свою чергу до виборчого округу № 112 включені міста Рубіжне, Брянка, Кіровськ, Первомайськ – всі чотири є анклавами, відстань від м. Брянки до м. Рубіжного 140 км, везти бюлетені з 79 виборчих дільниць м. Брянки потрібно через центри 2-х інших округів № 106 м. Северодонецьк та № 107 м. Лисичанськ. У вісімнадцяти округах відмічається неадекватне територіальне охоплення виборців, невідповідність критерію компактності та рівновіддаленості центру округу, ускладнена логістика виборчого процесу, об'єднання в один округ територій що не межують між собою. Деякі виборчі округи прямо нагадують історичний приклад джеррімендерінга у штаті Массачусетс. Зокрема виборчий округ № 16 (м. Ямпіль, Вінницька область), розтягнутий на 256 км, його характерною особливістю є включення всіх прикордонних районів з Молдовою та Придністров'ям; в окрузі № 131 (м. Вознесенськ, Миколаївська область) відстань від сіл Березанського району

до центру округу складає 250 км, а виборчий округ № 60 з центром у місті Волноваха тепер об'єднує 5 сільських районів, а його загальна територія становить 6251 км² [6].

По різному враховували законодавчі акти по виборам народних депутатів і вимогу про врахування адміністративно-територіального поділу країни. Якщо Закон України «Про вибори народних депутатів України» в редакції від 18 листопада 1993 р. у статті 11 та стаття 7 Закону України «Про вибори народних депутатів України» в редакції від 24 вересня 1997 р. вказували, що виборчі округи утворюються з урахуванням адміністративно-територіального поділу (устрою) України, то редакція Закону від 17 листопада 2011 р. вимагає утворення округів в межах Автономної Республіки Крим, областей, міст Київ та Севастополь, без врахування районних, міських, сільських та селищних адміністративно-територіальних одиниць. Через це в 12 % новоутворених округів територіальні громади необґрунтовано поділено між різними виборчими одиницями, тобто міста та райони що раніше входили до одного округу тепер поділено між декількома. Наприклад, Тальнівський район Черкаської області невісправдано поділений між трьома виборчими округами № 199 (м. Жашків, Черкаська область), № 200 (м. Умань, Черкаська область) та виборчий округ № 196 (м. Корсунь, Шевченківський район, Черкаська область) або Самарський район м. Дніпропетровську, який поділений між виборчими округами № 27 (м. Дніпропетровськ, Жовтневий район) та № 24 (м. Дніпропетровськ, Самарський район) [7].

Суттєве значення у забезпеченні справедливості виборчого процесу та рівності виборчого права мають методи визначення кількості округів у регіонах. Головною вимогою *методологічного критерію* територіальної організації виборів є об'єктивність та неупередженість, що забезпечується ґрунтуванням методів на математичних формулах, які виключають суб'єктивістське втручання людини. Окремо зазначимо про методологічний критерій, зокрема щодо визначення кількості одномандатних виборчих округів в регіонах. Це питання набуло актуальності під час чергових виборів до Верховної Ради України 2012 р., оскільки стаття 18 діючого Закону України «Про вибори народних депутатів України» не містить однозначної відповіді щодо методу, який має використовувати Центральна виборча комісія.

Передбачаючи, що одномандатні округи утворюються в межах Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя з приблизно рівною кількістю виборців в кожному окрузі з урахуванням орієнтовної середньої кількості виборців та з допустимим відхиленням до дванадцяти відсотків, законодавче формулювання фактично припускало як утворення округів виходячи виключно з орієнтовної середньої кількості (тобто за методом округлення найбільших дробових залишків до цілих чисел), так і можливість здійснити розрахунок з урахуванням максимально допустимих відхилень. Наприклад, можлива мінімальна та максимальна кількість одномандатних виборчих округів визначена з урахуванням дванадцятивідсоткового відхилення у Донецькій області складає 19-23 округи, у Дніпропетровській – 15-18, а у Львівській області – 11-13 округів. Така дельта відкривала простір для імовірних суб'єктивістських рішень.

Постанова Центральної виборчої комісії від 9 квітня 2012 р. № 65 «Про кількість одномандатних виборчих округів в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі» [7] свідчить про застосування Центральною виборчою комісією методу округлення до цілих чисел найбільших дробових залишків. Тобто нерозподілені виборчі округи, що залишилися після поділу кількості виборців у кожному регіоні на орієнтовну середню кількість виборців, відійшли до тих регіонів, які мали найбільші дробові залишки. Так 211 виборчих мандатів були відразу розподілені між регіонами, а ще 14 – додатково розподілялися шляхом округлення та відійшли до: Автономної Республіки Крим, Волинської, Дніпропетровської, Закарпатської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Миколаївської, Полтавської, Сумської, Харківської, Хмельницької, Черкаської, Чернігівської областей та до міста Севастополь. Хоча метод прямо законодавцем не передбачався, але він є найбільш обґрунтованим та неупередженим, крім того, простота підрахунку та відкритість для кожного виборця інформації необхідної для розрахунку, мінімізувала можливість маніпулювання.

Міноритарний критерій стосується забезпечення прав національних меншин на участь у політичному житті держави і також пов'язаний з територіальною організацією виборів та можливостями законодавчого проектування в цій сфері.

Неоднорідна етнодемографічна структура населення України актуалізує необхідність врахування міноритарного критерію

територіальної організації виборів. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року 77,8 % громадян країни це етнічні українці, але майже чверть, 22,2 %, – є представниками національних меншин, з яких 77,8 % припадає на етнічних росіян, інші етнічні спільноти складають майже 4,5 % населення країни. Специфіку мають регіональні виміри етнічного складу населення, наприклад, в Автономній Республіці Крим українці складають лише 24 %, кримські татари – 12,5 %; в Закарпатській області друге і третє місця після українців посідають угорці (12,1 %) та румуни (2,6 %); в Одеській області, українці складають 62,8 % населення, серед національних меншин, крім росіян (20,7 %) виділяються болгари (6,1 %) та молдовани (5 %). В Донецькій області 1,6 % населення складають греки [8].

Зазначене свідчить про необхідність врахування етнічної складової у реалізації політичних прав громадян України, зокрема, шляхом забезпечення дієвих механізмів висунення з боку національних меншин кандидатів у народні депутати; врахування інтересів національних меншин та етнічних спільнот стосовно їхнього компактного проживання під час формування виборчих округів; створення умов, які сприяють участі національних меншин у загальнодержавних і місцевих виборах (питання мови виборчих бюлетенів, інформації про кандидатів мовами національних меншин тощо) [9].

Стаття 1 Декларації прав національностей України закріплює, що Українська держава гарантує всім народам, національним групам, громадянам, що проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права. Представники народів та національних груп обираються на рівних правах до органів державної влади всіх рівнів, займають будь-які посади в органах управління. Частина друга статті 14 Закону України «Про національні меншини в Україні» [10] закріплює, що національні громадські об'єднання мають право висувати своїх кандидатів у депутати на виборах органів державної влади. Водночас, ці положення сьогодні мають декларативний характер та не знаходять розвитку у виборчому законодавстві, яким будь-які квоти або інші преференції за мовною чи національною ознакою у виборчому процесі не передбачені. Крім того, впроваджена під час виборів 2006, 2007 рр. пропорційна виборча система з голосуванням за закриті списки політичних партій, створювала певні обмеження

для можливостей висунення позапартійних представників національних меншин до парламенту, а Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року хоча і передбачає самовисування кандидатів у народні депутати України по одномандатним виборчим округам (що може сприяти висуванню представників національних меншин до законодавчого органу), проте не створює якихось спеціальних преференційних умов для організації нацменшин у цьому процесі.

Відповідно до частини першої та другої статті 7 Закону України «Про вибори народних депутатів України» в редакції від 24 вересня 1997 року при утворенні виборчих округів мав братися до уваги чинник компактності проживання національних меншин, а місцевості такого проживання не мали виходити за межі одного виборчого округу. Але при ухваленні Закону України «Про вибори народних депутатів України» у жовтні 2001 р. відповідна норма не знайшла свого закріплення, і наступні редакції законів про вибори будь-яких спеціальних механізмів формування виборчих округів з представників національних меншин також не передбачали. Схожа ситуація спостерігається і відносно редакції чинного закону про вибори до Верховної Ради України, яким не передбачено врахування фактору компактності проживання національних меншин під час утворення одномандатних виборчих округів, що на практиці призвело до нехтування інтересами зазначеної категорії громадян. Так, наприклад, утворення одномандатних виборчих округів № 202 (м. Сторожинець) і № 203 (м. Новоселиця) у Чернівецькій області розділило густонаселені національними меншинами території Чернівецької та Закарпатської області між декількома округами, хоча частину румуномовних населених пунктів Сторожинецького району Чернівецької області можна було б віднести до округу № 203, а частину українських сіл цього ж району до округу № 202. Або ж виборчий округ № 73 (м. Виноградів) у Закарпатській області, створений, фактично, на базі Виноградівського району включає в себе м. Берегово, частину Берегівського та Іршавського районів. Поділ Берегівського району на два округи, а Іршавського на три, на яких компактно проживають угорці, позбавляють їх перспектив обрання кандидата, що представлятиме інтереси конкретної національної групи [11].

Перспективи вдосконалення виборчого законодавства з цього питання потребує, по-перше, законодавчого визначення поняття

«місце компактного проживання національних меншин», кількісних та якісних критеріїв для з'ясування їхніх меж та їх врахування при визначенні меж виборчих округів; а по-друге, забезпечення права національних меншин на реалізацію пасивного виборчого права через зміну практики закритих виборчих списків політичних партій на відкриті регіональні.

Головна вимога *часового (динамічного) критерію* пов'язана з визначенням часу для перегляду меж виборчих округів. Консервація, незмінність меж виборчих округів – ще один прояв маніпуляцій, це так званий «пасивний джеррімендерінг», але зміна меж виборчих округів має відбуватися завчасно і бажано не напередодні виборів.

Стаття 18 Закону України «Про вибори народних депутатів України» в редакції від 17 листопада 2011р. вперше передбачає створення Центральною виборчою комісією 225 одномандатних виборчих округів на постійній основі, але строки та підстави перегляду їхніх меж у майбутньому не встановлюються. Крім того, Закон України «Про вибори народних депутатів України» було прийнято менш ніж за рік до парламентських виборів 2012 року, а перелік одномандатних виборчих округів, утворених на постійній основі, було затверджено постановою Центральної виборчої комісії № 82 лише 28 квітня 2012 р. При цьому в порівнянні з минулими позачерговими парламентськими виборами 2007 р. у двадцять одній області та у місті Севастополь кількість округів, а відповідно і їхні межі змінилися, про що потенційним кандидатам у народні депутати стало відомо лише за півроку до дня виборів.

Суб'єктивний критерій визначає правову природу та порядок формування органу уповноваженого на визначення меж виборчих округів та встановлює головну вимогу до нього – неупередженість та аполітичність. Говорячи про засоби запобігання політизації процесу формування виборчих округів, пропонується повноваження щодо територіальної організації виборів передати спеціально створеним для цього незалежним інституціям, відокремленим від політичного впливу. Не дивлячись на те що порядок формування Центральної виборчої комісії передбачає представництво різних політичних сил, але нажаль його рішення далеко не завжди можна вважати політично нейтральними. Крім того, виборче законодавство не встановлює вимог до Центральної виборчої комісії організувати та проводити публічні консультації щодо проєктів

рішень з питань територіальної організації виборів. З метою посилення довіри до процесу утворення округів та його прозорості. Центральній виборчій комісії варто було б виносити проекти рішень із зазначених питань на публічне обговорення, розглядати одержані за його результатами рекомендації та врахувати їх при прийнятті кінцевих рішень.

Стосовно суб'єктного критерію також звертає на себе увагу те, що починаючи з 2001 року закони про вибори народних депутатів не містили відповідних приписів про суб'єктів подання пропозицій щодо меж округів, тобто це питання регламентувалося підзаконними актами, а саме постановами Центральної виборчої комісії, що не відповідає Конституції.

Порівнюючи законодавство з виборів до Верховної Ради України можна констатувати, що діючий Закон України «Про вибори народних депутатів України» в редакції від 17 листопада 2011 р. не встановлює всіх необхідних критеріїв справедливої територіальної організації виборчого процесу, обмежуючись лише кількісним та усічено географічним, не враховуючи в повному обсязі критерій адміністративно-територіального поділу, а також вимоги щодо єдності та компактності території.

На проблеми відсутності чітких критеріїв визначення меж виборчих округів вказується й у Спільному висновку Європейської Комісії “За демократію через право” (Венеціанської комісії) та Організації з безпеки та співробітництва в Європі/Бюро демократичних інститутів та прав людини (ОБСЄ/БДПЛ) № 635/2011 щодо законопроекту «Про вибори народних депутатів України». У висновку зазначається, що законопроект не закріплює яких-небудь критеріїв, якими має керуватися Центральна виборча комісія у визначенні меж виборчих округів. Відповідні критерії не були уточнені при подальшому опрацюванні законопроекту перед прийняттям його як закону [12]. Недостатня урегульованість створює для Центральної виборчої комісії можливість формувати межі одномандатних виборчих округів «за зачиненими дверима» на власний розсуд, що підтверджується наведеними прикладами та узагальненою статистикою громадських спостережень відповідно до якої понад 20 % виборчих округів утворених для парламентських виборів 2012 р. викликають сумніви щодо об'єктивності процедури їх формування. В межах досліджуваної теми звертає на себе увагу та обставина, що дії Центральної виборчої комісії відповідають законодавчим ви-

могам, тобто саме недоліки нормативно-правового регулювання породжують сучасні випадки джеррімендерінгу в Україні.

Зазначене актуалізує необхідність прийняття окремого законодавчого акту, яким би регламентувалися питання територіальної організації виборів та референдумів в Україні з урахуванням зазначених критеріїв, що забезпечать справедливість виборчого процесу, рівність виборчих прав та аполітичність процесу утворення виборчих округів.

Бібліографічний список

1. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 18 листопада 1993 р. № 3623-ХІІ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3623-12>
2. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 24 вересня 1997 р. № 541/97-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/541/97-%D0%B2%D1%80>
3. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 18 жовтня 2001 р. № 2766-ІІІ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2766-14>
4. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листопада 2011 р. № 4061-VІ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
5. Офіційний веб-сервер Центральної виборчої комісії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua>
6. До 52 новоутворених округів є питання. Громадська межа «ОПОРА»: (Вибори. Новини – 03 травня 2012) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.opora.org.ua/news/1378-do-52-novoutvorenyh-okrugiv-je-pytannja>
7. Про кількість одномандатних виборчих округів в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі : Постанова Центральної виборчої комісії від 9 квітня 2012 р. № 65 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0065359-12>
8. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року: (Національний склад населення) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
9. Тищенко Ю. Права національних меншин, етнічних груп на політичну участь у виборних органах [Електронний ресурс] / Ю. Тищенко. – Режим доступу: <http://www.box.com/s/4c641f4eac546c75460a>

10. Про національні меншини в Україні : Закон України від 25 червня 1992 р. № 2494-ХІІ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>
11. Громадянська мережа ОПОРА звертається до Центральної виборчої комісії щодо надання роз'яснень про застосовані підходи до утворення одномандатних виборчих округів 17 травня 2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.opora.org.ua/vybory/article/1401-gromadjanska-merezha-opora-zvertajetsja-do-centralnoji-vyborchoji-komisiji-shchodo-nadannja-rozjasnen-pro-zastosovani-pidhody-do-utvorennja-odnomandatnyh-vyborchyh-okrugiv>
12. Спільний висновок N 635/2011 щодо законопроекту «Про вибори народних депутатів України» Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) Організація з безпеки та співробітництва в Європі/ Бюро з питань демократичних інститутів та прав людини (ОБСЄ/БДПЛ), Страсбург, 17 жовтня 2011 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a54

Стаття надійшла до редколегії 28.05.2012

Стаття посвячена аналізу критерієв законодательного проектування територіальної організації виборів і практики їх застосування в часі парламентських виборів в Україні.

The article is devoted to the analyze of legislative design criteria for the territorial organization of elections and their using during the parliamentary elections in Ukraine.